

Euskal Herriko hiriburuetakoko bilakaera soziolinguistikoa

Evolución sociolingüística de las capitales
del País Vasco

Evolution socio-linguistique des capitales
du Pays Basque

Sociolinguistic evolution of main Basque towns

AIZPURUA, Jon

Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzako Plangintza eta Azterlan Zerbitzuko arduraduna

Noiz jaso: 2015-04-20

Noiz onartua: 2015-07-20

Euskera. 2014, 59, 2. 467-476. Bilbo
ISSN 0210-1564

Hiru euskal herritarretik bat (1.019.823 pertsona) Euskal Herriko zazpi hiriburuetakoko batean bizi da. Euskararen ezagutzari dagokionez, baina, gure hiriburuak nahiko erdaldunak dira oro har. Hiriburuetakoko euskaldunen portzentajea % 40 inguru da kasurik onenean (Donibane Garazin eta Donostian), eta hortik beherakoa gainerako guztietan. Hala ere, ehunekoei baino, kopuruei erreparatzen badiegu, ikusiko dugu euskaldun asko bizi direla hiriburuetan. Izan ere, euskaldun guztien laurdena hiriburu batean bizi da. Euskaldun horien zenbait ezaugarri azaltzea eta hiriburuaren artean dauden aldeak ezagutzea da artikulua helburua.

Hitz-gakoak: hiriburu, euskaldun, euskara, ezagutza, erabilera, jarrera.

Uno de cada tres ciudadanos vascos (1.019.823 personas) vive en una de las siete capitales de Euskal Herria. En cuanto al conocimiento del euskera, nuestras capitales son en general poco euskaldunes. El porcentaje de vasco parlantes en las capitales es en el mejor de los casos cercano al 40 % (Donibane Garazi y Donostia), e inferior a este porcentaje en el resto. Pero, si en vez de fijarnos en los porcentajes nos centramos en números absolutos, nos daremos cuenta de que en las ciudades vive un gran número de vascohablantes. De hecho, una cuarta parte de los vasco parlantes viven en una ciudad. El objetivo del artículo es analizar algunas características de estos vasco parlantes urbanos y conocer las diferencias que hay entre las diferentes ciudades.

Palabras clave: ciudad, vascohablante, euskera, conocimiento, uso, actitud.

Un citoyen basque sur trois (1.019.823 personnes) vit dans l'une des sept capitales du Pays Basque. En ce qui concerne la connaissance de la langue basque, nos capitales sont en général peu bascophones. Le pourcentage des bascophones dans les capitales est, dans le meilleur des cas, proche des 40 % (Saint-Jean-Pied-de-Port et Saint-Sébastien), ailleurs ce pourcentage est inférieur. Pourtant, si au lieu de considérer les pourcentages nous observons plutôt les quantités, nous constaterons que la plupart des bascophones vivent en ville. L'objectif de cet article est d'analyser quelques-unes des caractéristiques de ces bascophones urbains, pour connaître les différences qui existent entre les différentes villes.

Mots-clés: ville, bascophone, langue basque, connaissance, usage, attitude.

One out of every three Basque citizens (1,019,823 people) lives in one of the seven main towns of the Basque Country. Nevertheless, our major cities are relatively non Basque speaking. At most, the percentage of Basque speakers in the main towns is about 40% (in Donibane Garazi/St. Jean Pied-de-Port and Donostia/San Sebastian), and below that in the rest. However, if we consider absolute numbers rather than ratios we observe that a substantial number of Basque speakers live in towns. In fact, a quarter of Basque speakers lives in one of those major towns. A number of features of those speakers and the differences between towns are discussed.

Keywords: town, Basque speaker, Basque, knowledge, use, attitude.

1. Sarrera

Euskara nekazaritza-munduko gertakaria izateari utzi, eta aspaldi hiritartu dela esan dezakegu. Hiritartze hori bi modutara ulertu behar da: batetik, euskaldun gehienak gune urbanoetan bizi gara; eta, bestetik, euskaldun gehienon bizimoldea hiritarra da. Lana, aisialdia, kontsumo-ohiturak, hau da, bizimodua oro har mendebaldeko edozein eremu urbanotan egin daitekeena da. Euskarak eremu hori irabazi beharko du. Lekua bilatu, aurkitu eta beste hainbat erdarekin bizitzen ikasi.

Euskal Herriko gune urbanorik handienak hiriburuak dira. Beraz, honako artikuluko honetan euskarak Euskal Herriko hiriburuetan gaur egun bizi duen egoeraren eta azken urteotan izan duen bilakaeraren berri eman nahi da. Horretarako, eskura ditugun hizkuntza-aldagai nagusien emaitzak azalduko dira.

2. Biztanleak

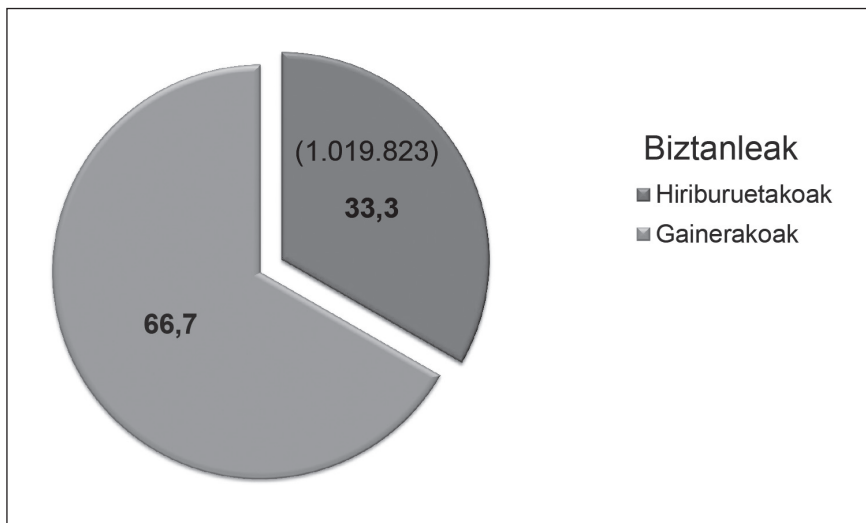
Hiru euskal herritarretik bat (1.019.823 pertsona) Euskal Herriko zazpi hiriburuetakoko batean bizi da. Hegoaldekoak biztanle gehien biltzen dituzten hiriguneak dira, eta Iparraldekoak, askoz txikiagoak izanda ere, haien lurraldeetako hirigunerik handienak dira. Beraz, hiriburuak garrantzitsuak dira biztanleen zati handia bertan bizi delako. Aldi berean, baina, kontuan izan behar da zerbitzu-gunerik handienak ere badirela, eta horren ondorioz, bertoko bizilagunez gain, jende-kopuru handia dabilela joan-etorrian egu-nero-egunero.

Hiriburuetakoko biztanleen pisua desberdina da bakoitzaren herrialdearekin alderatzen badugu. Bilbon, Donostian eta Gasteizen EAEko biztanleen % 35,4 bizi dira, Iruñean, aldiz, Nafarroako biztanleen % 30,6 eta Baionan, Donibane Garazin eta Maule-Lextarren Iparraldeko biztanleen % 21,6.

Hegoaldeko hiriburuak dira, esan bezala, Euskal Herriko hirigunerik handienak. Biztanle-kopurua 180.000tik gorakoa da Iruñean eta Donostian, 200.000 biztanletik gorakoa Gasteizen eta 300.000 biztanletik gorakoa Bil-

bon. Baionak 44.300 biztanle ditu, baina Angelurekin eta Miarritzerekin batera Euskal Kosta-Aturri aglomerazio-elkargoa (BAM) osatzen du, eta bertan 124.000 biztanle bizi dira. Maule-Lexarre aglomerazioa (5.700 biztanle) eta Donibane Garazi (1.400 biztanle) oso bestelako neurriko hiriak dira.

Euskal Herriko hiriburuetakoko biztanleen pisua biztanleria osoarekiko, 2011 (%)

Iturria: EUSTAT, IEN eta INSEE.

3. Hizkuntza-gaitasuna

Euskararen ezagutzari dagokionez, gure hiriburuak nahiko erdaldunak dira oro har. Hiriburuetakoko euskaldunen portzentajea % 40 inguru da kasurik onenean (Donibane Garazin eta Donostian), eta hortik beherakoa gainerako guztietan: hiru biztanletik bat baino gutxiago da euskalduna Maule-Lexarren, hamarretik bi Bilbon eta Gasteizen, eta hamarretik bat Baionan eta Iruñean.

Hala ere, ehunekoei baino, kopuruei erreparatzen badiegu, berehala ohar-tuko gara euskaldun asko bizi direla hiriburuetan. Izan ere, 220.600 euskaldun bizi dira Euskal Herriko hiriburuetan, euskaldun guztien laurdena.

Euskaldun gehien Bilbon (73.700) eta Donostian (69.000) bizi dira. Gasteizen 48.600 bizi dira eta Iruñean 21.300. Lau hiriburu horiek dira euskaldun-kopururik handiena dituzten udalerriak, Getxoren (20.600) eta Irunen (19.700) aurretik.

Iparraldeko hiriburuetan euskaldunen kopurua askoz txikiagoa bada ere, azpimarratzekoa da Baionan 5.500 euskaldun bizi direla, eta BAMEn 8.500etik gora.

Azken 30 urteotako bilakaerari begiratzen badiogu, euskaldunen ehunekoak gora egin du Hegoaldeko lau hiriburuetan. 1981 eta 2011 bitartean, Donostiako eta Gasteizeko euskaldunen ehunekoak 18 puntu egin du gora eta Bilbokoak 16. Iruñean ere hazi egin da euskaldunen portzentajea: 8 puntu 1991 eta 2011 bitartean.

Iparraldeko hiriburuaren bilakaerari dagokionez, BAMEko datuak baino ez ditugu eskura. 1991 eta 2011 bitartean, BAMEko euskaldunen ehunekoak 5 puntu egin du behera. Hala ere, esan behar da azken hamabost urteotan galera eten egin dela eta euskaldunen portzentajeak bere horretan dirauela, % 9aren bueltan.

4. Hizkuntza-gaitasuna adinaren arabera

Adinaren araberako azterketa eginez gero, hiriburuetan antzematen diren joerak euskararen eremuan oro har ematen diren berberak dira. Lehenik eta behin, Hegoaldeko eta Iparraldeko hiriburuak bereizi behar dira, batzuen eta besteen joerak desberdinak baitira gaur-gaurkoz.

Bilbon, Donostian, Gasteizen eta Iruñean, adinak behera egin ahala gora egiten du euskaldunen ehunekoak. EAEko hiru hiriburuetan hazkundea areagotu egin da 25 urtetik beherako gazteen artean, eta bereziki 15 urtetik beherakoen artean. Izan ere, 16 eta 24 urteko gazteen artean euskaldunen ehunekoa % 40tik gorakoa da Bilbon eta Gasteizen, eta % 65ekoa Donos-

tian. 5 eta 15 urteko gazteen artean euskaldunen ehunekoa % 85,6 da Donostian, % 70,9 Bilbon eta % 69,2 Gasteizen. Iruñean, adinak behera egin ahala euskaldunen ehunekoak gora egin du, baina hazkundea ez da hain handia izan: 16 eta 24 urteko gazteen artean euskaldunak % 18,8 dira.

Iparraldeko hiriburuetan joera bestelakoa da. BAMEko datuei erreparatuz gero, zaharren artean dago euskaldunen ehunekorik handiena (65 urtetik gorakoen artean % 12,1) eta adinak behera egin ahala, behera egiten du euskaldunen portzentajeak (25 eta 34 urtekoen artean % 4,6). Hala ere, azken hamarkadan joera-aldaketa gertatzen ari da, eta 25 urtetik beherakoen artean hazi egin da euskaldunen ehunekoa (16 eta 24 urtekoen artean % 8,3).

5. Euskaldunak lehen hizkuntzaren arabera

Hizkuntza-gaitasunari buruzko atalaren hasieran esan da Euskal Herriko hiriburuak nahikoa erdaldunak direla oro har. Beraz, euskararen biziberri-tzea etxetik kanpo (eskolan edota euskaltegian) euskara ikasi dutenen eskutik gertatzen ari dela gehienbat, hau da, lehen hizkuntza euskara ez duten euskaldunen eskutik.

Gasteizeko euskaldunen % 76,4k eta Bilboko euskaldunen % 70,4k erdara dute lehen hizkuntza. Iruñean lehen hizkuntza erdara duten euskaldunak % 58,2 dira. Donostian eta, batez ere BAMEn, lehen hizkuntza erdara duten euskaldunak askoz gutxiago dira (% 41,9 eta % 17,4, hurrenez hurren).

Lehen hizkuntza euskara eta erdara, biak, hamar euskaldunetik batek ditu BAMEn, Gasteizen eta Bilbon; Donostian % 15,1 dira eta Iruñean % 17,6.

Azkenik, lehen hizkuntza euskara dutenak % 13,2 dira Gasteizen eta % 17,7 Bilbon. Donostiako errealitatea oso bestelakoa da. Izan ere, euskaldun donostiarren % 43k du euskara lehen hizkuntza.

Iruñeko euskaldunen laurdenak (% 24,2) du euskara lehen hizkuntza, eta BAMEko euskaldunen % 73,3k. Euskaldun horietako gehienak zahar-rrak eta aspaldi gune euskaldunetatik bertara bizitzera joandakoak dira.

6. Euskaldunak erraztasunaren arabera

Euskararen erabileran eragiten duen faktore nagusietako bat erraztasuna da. Euskal Herriko hiriburuetan bizi diren euskaldun gehienek erraztasun handiagoa dute erdaraz euskaraz baino.

Bilbon eta Gasteizen, lau euskaldunetik hiru dira erdaraz mintzatzeko erraztasun handiagoa dutenak, Iruñean % 69,5 eta BAMen eta Donostian euskaldunen erdia.

Euskaraz erraztasun handiagoa dutenak, aldiz, % 6 inguru dira Bilbon, Gasteizen eta Iruñean, eta % 15 inguru BAMen eta Donostian.

Gero eta gehiago dira euskaraz eta erdaraz antzeko erraztasuna duten euskaldunak. Gertakari hori hiriburuetan ere antzeman daiteke. Hizkuntza bietan erraztasun bera duten euskaldunak % 18,6 dira Gasteizen, % 20,1 Bilbon eta % 24,5 Iruñean. Donostian eta BAMen hiru euskaldunetik batek du erraztasun bera bi hizkuntzetan.

7. Euskararen erabilera

Euskararen erabilera aztertzeko, lehenik eta behin Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzak landutako indizearen araberrako datuak ezagutuko ditugu. Indize hori lantzeko, honako erabilera-eremu hauek hartzen dira kontuan: etxea, lagunak eta eremu formala (publikoa eta pribatua).

Euskararen erabileraren tipologiaren arabera, beraz, euskara erdara beste edo gehiago erabiltzen dutenak % 3 edo gutxiago dira Bilbon, Gasteizen, BAMen eta Iruñean. Donostian % 17,7 dira euskara erdara beste edo gehiago erabiltzen dutenak. Euskara erabiltzen dutenak, baina erdara baino gutxiago % 4 dira BAMen, % 6 inguru Bilbon, Iruñean eta Gasteizen, eta % 14 Donostian.

Hortaz, erabat nagusi dira beti edo ia beti erdaraz mintzaten direnak: hamarretik bederatzik BAMen, Iruñean, Bilbon eta Gasteizen; eta % 71,3 Donostian.

Etxeko erabilerari begiratzen badiogu, Bilbon, Gasteizen eta Iruñean % 6 inguru dira etxean euskara erabiltzen dutenak, eta % 21,4 Donostian.

Azken 20 urteotan euskararen erabilerak ia ez du aldaketarik izan. Igoera txikiak izan dira Hegoaldeko hiriburu guztietan, baina igoera horiek ez dira esanguratsuak.

Euskal Herriko hiriburuetakoko kaleetan egiten den euskararen erabilera ere txikia da. Soziolinguistika Klusterrak egiten duen Euskararen Kale Neurketaren arabera, Bilbon, Gasteizen, Iruñean eta Baionan % 3koa edo txikiagoa da, eta Donostian % 15,9koa. Kaleko euskararen erabilerak oso garabehera txikiak izan ditu azken bi hamarkadetan.

8. Euskararen erabilera sustatzeari buruzko jarrera

Hegoaldeko hiriburuetan gehiago dira euskara sustatzearen alde daudenak, aurka edo ez alde ez aurka daudenak baino. Donostian % 61,5 dira eta Bilbon % 51,8, hau da, jarrera nagusia da. Gasteizen eta Iruñean % 42 dira euskara sustatzearen alde daudenak.

BAMen, aldiz, euskara sustatzearen alde daudenak % 29,3 dira, eta nagusi dira (% 43,9) ez alde ez aurka daudenak.

9. Laburbilduz

- Hiru euskal herritarretik bat (1.019.823 pertsona) Euskal Herriko zazpi hiriburuetakoko batean bizi da. Hegoaldekoak biztanle gehien biltzen dituzten hiriguneak dira, eta Iparraldekoak, askoz txikiagoak izanda ere, haien lurraldeetako hirigunerik handienak dira.
- Euskararen ezagutzari dagokionez, gure hiriburuak nahiko erdaldunak dira oro har. Hiriburuetakoko euskaldunen portzentajea % 40 inguru da kasurik onenean (Donibane Garazin eta Donostian), eta hortik beherakoa gainerako guztietan.
- Hala ere, Euskal Herriko hiriburuetan, euskaldun guztien laurdena bizi da.

- Azken 30 urteotako bilakaerari begiratzen badiogu, euskaldunen ehunekoak gora egin du Hegoaldeko lau hiriburuetan. BAMen euskaldunen ehunekoak bere horretan dirau azken 15 urteotan.
- Hegoaldeko lau hiriburuetan, adinak behera egin ahala gora egiten du euskaldunen ehunekoak. Euskaldunen portzentajerik handiena gazteen artean dago. Iparraldekoetan, aldiz, zaharren artean dago gaur-gaurkoz euskaldunen ehunekorik handiena.
- Euskal Herriko hiriburuetan erdara da euskaldun gehienek lehen hizkuntza, Donostian eta Iparraldeko hiriburuetan izan ezik.
- Hiriburuetan bizi diren euskaldun gehienek erraztasun handiagoa dute erdaraz euskaraz baino.
- Euskal Herriko hiriburuetakoko euskaldunen ehunekoa oro har txikia izateak (hau da, dentsitate txikiko harreman-sare euskaldunak izateak) eta euskaldun gehienek erdaraz euskaraz baino errazago jarduteak eragin zuzena dute euskararen erabileran. Izan ere, euskararen erabilerak ia ez du aldaketarik izan azken 20 urteotan.
- Euskararen erabilera sustatzeari buruzko jarrerari dagokionez, Hegoaldeko hiriburuetan gehiago dira alde daudenak aurka daudenak baino. BAMen, aldiz, nagusi dira ez alde ez aurka daudenak.

Bibliografia

EUSKO JAURLARITZA (2013). V. Inkesta Soziolinguistikoa 2011. Vitoria-Gasteiz, Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.

——— (2014). V. Mapa Soziolinguistikoa 2011. Vitoria-Gasteiz, Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.

SOZIOLINGUISTIKA KLUSTERRA (2012). Hizkuntzen Kale-erabileraren V. Neurketak 2011. <http://www.soziolinguistika.eus/>

EUSTAT. Biztanleriaren eta Etxebizitzen Zentsua 2011. <http://eu.eustat.eus>

INSTITUTO DE ESTADÍSTICA DE NAVARRA. Biztanleriaren eta Etxebizitzaren Zentsua 2011. <http://www.navarra.es/>

INE. Censo de Población y Viviendas 2011. <http://www.ine.es/>

INSEE. Recensement de la population 2011. <http://www.insee.fr/>